

Tartu Ülikool
Usuteaduskond

Iiris Savik

**Biseksuaalne identiteet ja selle seosed religiooniga kristliku
usu näitel**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dr Roland Karo, lektor

Tartu 2019

Sisukord

Sissejuhatus	3
0.1 Teema põhjendus ja töö ülesehitus	3
0.2 Töö eesmärk	3
0.3 Uurimusmetoodika	4
0.4 Probleemi senine uurimisseis	4
0.5 Töö koostamisel esinenud sisulised raskused	5
1. Biseksuaalne identiteet	6
1.1 Biseksuaalsuse kujunemine	7
1.2 Biseksuaalsuse osakaal	8
1.3 Biseksuaalse identiteedi eripärad	9
2. Religiooni roll biseksuaalses identiteedis	14
2.1 Religiooni mõju biseksuaalse identiteedi kujunemisfaasis	14
2.2 Biseksuaalse identiteedi ja religiooni positiivne integratsioon	16
3. Biseksuaalse identiteedi käsitlemine religioonis kristliku usu näitel.	19
3.1 Biseksuaalne identiteet peavoolu kristluses	19
3.2 Biseksuaalsuse käsitus <i>queer</i> -teoloogias	21
3.3 Biseksuaalsuse identiteedi peamised probleemid kristlikus teoloogias	24
Kokkuvõte	28
Bibliograafialoend	30
Summary	37

Sissejuhatus

0.1 Teema põhjendus ja töö ülesehitus

Antud töö käsitleb biseksuaalset identiteeti, kuidas religioon mõjutab biseksuaalse identiteedi kujunemist ning, kristliku usu näitel, kuidas religioon käsitleb biseksuaalsust. Töö on jagatud kolme teemaplokki. Esimene peatükk keskendub biseksuaalse identiteedi kirjeldamisele ja sellega kaasnevate eriomaste aspektide seletamisele. Teine peatükk vaatlleb, kuidas religioon mõjutab biseksuaalse identiteedi kujunemist ja arengut. Kolmas peatükk käsitleb kristliku usu suhestumist biseksuaalsusesse ning kuidas kristlik teoloogia on antud teemat käsitlenud.

Valisin käsitlemiseks antud teema, sest biseksuaalse identiteedi ja religiooni küsimustega on tegeletud vähe. Eesti keeles pole selle erialast probleemi üldse uuritud. Biseksuaalne identiteet jääb varju ka LGBT¹ teemasid käsitlevates diskursustes, olles terminoloogiliselt osa LGBT-kogukonnast, kuid jäädes tegelikult käsitlusest enamasti välja. Tahan oma bakalaureusetööga tõsta teadlikkust biseksuaalsest identiteedist ja selle seostest religiooniga.

0.2 Töö eesmärk

Antud töö eesmärk on uurida, mis on biseksuaalne identiteet; milline on religiooni roll biseksuaalse identiteedi juures ja kuidas suhestub kristliku usu näitel religioon biseksuaalse identiteediga ja kuidas seda endaga seob. Minu peamised uurimisküsimused on:

1. Mis on biseksuaalne identiteet ja selle eripärad?
2. Mis on religiooni roll biseksuaalse identiteedi kujunemisel ja toetamisel?
3. Kristliku usu näitel: kuidas käsitleb religioon biseksuaalset identiteeti?

¹ LGBT on laialt käibel olev seksuaalvähemusi tähistav lühend, mille alla kuuluvad lesbi, gei, biseksuaalse ja transsoolise identiteediga inimesed.

0.3 Uurimusmetoodika

Tegemist on sekundaaruurimusega, mille metodoloogia on konventsionaalne kvalitatiivne sisuanalüüs. Andmestikust teema seisukohalt oluliste tähendusüksuste leidmiseks kasutasin avatud märksõnalist kodeerimist, mille eesmärk oli leida märksõnad ja kategooriad, et kujundada arusaam biseksuaalsest idenditeedist kristliku mõtlemise raamistikus. Bakalaureusetöö andmed on kogutud läbi Tartu Ülikoolile avatud andmebaaside, millest peamine on EBSCO Discovery. Samuti tutvusin asjakohase kirjandusega, mis on kättesaadav Tartu Ülikooli raamatukogus ning sain andmeid ka oma töö juhendaja käest. Valim kujunes lumepallimeetodil, liikudes juba leitud materjalidest saadud informatsiooni põhjal edasi. Analüüsifaasis liikusin edasi analüütilise induktsiooni abil.

0.4 Probleemi senine uurimisseis

Biseksuaalsus on päevakajaliste teemade hulka tõusnud viimase kolme kümnendi jooksul, seoses LGBT-kogukonna õiguste teemalise debatiga. Siiski on teiste LGBT-kogukonna osadega võrreldes tegu väheuuritud identiteediga, seda nii üldises teaduses kui ka teoloogias. Biseksuaalsuse uurimine on üsna algfaasis, kuid viimasel kümnendil on märgata suuremat akadeemilist huvi biseksuaalsuse vastu. Tähtsamad biseksuaalsust käsitlevad allikad on akadeemilised artiklid, mis on enamasti avaldatud psühholoogiat käsitlevates ajakirjades. Samuti on biseksuaalsus leidnud koha ka seksuaalsust käsitlevatest antoloogiates. Võttes arvesse, et biseksuaalne kogukond on kasvav kogukond, võib eeldada, et antud teema muutub akadeemiliselt aina päevakajalisemaks.

0.5 Töö koostamisel esinenud sisulised raskused

Töö koostamisel esinenud sisulised raskused on biseksuaalsust käsitlevate materjalide leidmine teistest LGBT-teemasid käsitlevatest artiklitest, sest tihti on nendes biseksuaalsusest räägitud põgusalt. Samuti on uue informatsiooni leidmine keeruline, sest mitmed artiklid kordavad sisuliselt samu teemasid. Mõningane probleem esines ka *queer*-teoloogia teoste kättesaadavusega, sest mitmeid olulisi raamatud pole Eesti raamatukogudest ega ka e-raamatutena saadaval. Raamatute kättesaadavuse probleemi tõttu polnud võimalik kõiki soovitud teoseid töös käsitleda.

1. Biseksuaalne identiteet

Seksuaalsuse ajalugu on lühike, suurem osa ajaloost pole sellest üldse räägitud. Mitmed pühakirjad käsitlevad seksuaalset käitumist ja selle seaduspärasust, kuid see pole võrdsustatav tänapäevase seksuaalsuse mõistega. Seksuaalsed aktid on tavapärane osa inimeseks olemisest, siiski ei saa aktide ja seksuaalse orientatsiooni vahele tõmmata võrdusmärki. Seksuaalaktidel pole ajalugu ja identiteeti, seksuaalsusel on (Halperin 1989).

Seksuaalsusest kui eraldi kategooriast rääkimine on moodsa aja tulem. Foucault, kelle filosoofial on oluline osa selles, kuidas me tänapäeval seksuaalsust mõistame, toob "The History of Sexuality's" välja, kuidas 19. sajandi jooksul toimus seksuaalsuse käsitlemises muutus. Selle muutuse käigus sai seksuaalkäitumisest ja tabudest eraldi kategooria, millel oli identiteedi mõjutav omadus. (Foucault 1978: 43)

Sama nihet on täheldanud ka teised seksuaalsuse uurijad. Hanne Blank kirjutab, kuidas enne 19. sajandi lõppu räägiti küll seksuaalsetest aktidest ja nende erinevusest, kuid laiemasse teadvusesse polnud veel jõudnud mõte, et inimesed peaksid ennast eristama seksuaalsete aktide või armastuse kaudu. (Blank 2012: 25)

19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses toimunud kultuurilise taju nihe on aluseks sellele, mida tänapäeval seksuaalsuse all mõistetakse. Selline seksuaalsuse käsitus on tugevalt seotud identiteediga ja hõlmab enda alla rohkem kui ainult inimese seksuaalset käitumist. Niisugusel seksuaalsusel on ajalugu, kultuuriline kontekst ja kogukond (Halperin 1989).

Seksuaalsusest rääkides on oluline kõigepealt mõista konteksti ja mida selle all laiemalt mõeldakse. Ainult aktipõhine seksuaalsuse käsitus ei vasta enam tänapäevasele realiteedile. Kaasaegne seksuaalsuse kontseptsioon on identiteedipõhine- see haarab inimese käitumist tervikuna, millest seksuaalsed aktid on ainult üks väike osa. Eriti oluline on seda rõhutada biseksuaalsuse juures, mis hõlmab erinevaid seksuaalseid käitumisi ja laguneb koost, kui sellele läheneda muudmoodi kui läbi identiteedi.

1.1 Biseksuaalsuse kujunemine

Tänapäevases tähenduses kasutati sõna *biseksuaal* esimest korda 1915. aastal inglise arsti ja psühholoogi Havelock Ellise poolt (Elia Eliason Beemyn 2018: 3). Biseksuaalsus kui eraldiseisev tõsiseltvõetav seksuaalsus tõusis laiema avalikkuse huviorbiiti tänu Dr Alfred Kinsey 1940ndate lõpus ja 1950ndate alguses läbiviidud uurimustele, kus ta analüüsis esmalt meeste ja siis naiste seksuaalset käitumist. Kinsey töötas välja seitsmepunktilise skaala, mis mõõtis seksuaalsust skaalal eksklusiivselt heteroseksuaalsest kuni eksklusiivselt homoseksuaalseni. Heteroseksuaalsuse (skaalal tähistatud 0'iga) ja homoseksuaalsuse (skaalal tähistatud 6'iga) vahele jäid viis punkti (skaalal tähistatud 1-5), mille määratlusi saab käsitleda biseksuaalse orientatsioonina. Kahe uurimuse põhjal väljatöötatud Kinsey skaala tekitas homoseksuaalsuse ja heteroseksuaalsuse kõrvale veel ühe seksuaalse määratlemise võimaluse. Oluline on märkida, et kuigi Kinsey skaala punkte 1-5 käsitletakse enamasti biseksuaalsusena, siis ei kasuta Kinsey oma skaalas ega uurimustes kordagi terminit “biseksuaalsus” või “biseksuaal”. (Elia Eliason Beemyn 2018: 4)

Kinsey skaala edasiarendusena töötas Dr Fritz Klein 1990ndatel välja nn “Kleini seksuaalsuse võrgustiku”. Võrgustik määratleb paremini erinevaid faktoreid, mis moodustavad seksuaalsuse ja annab selgema ülevaate seksuaalse identiteedi erinevatest osadest. Kleini võrgustik jätab kõrvale ka range hetero-homo-bi määratluse. Kinsey ja Kleini skaalad on tänapäeval kaks kõige rohkem uurimustes kasutusel olevat biseksuaalsuse määratlemise skaalat. Siiski pole tegu ainukeste käibel olevate skaaladega ning täiuslikult seksuaalsuse kõiki aspekte arvestavat ühtset skaalat üritatakse välja töötada tänini. (Swan 2018: 20-35)

Kinsey, Kleini ja teiste seksuaalsuse uurijate püüdlustest olenemata on biseksuaalset identiteeti ühiselt määratleda keeruline. Erinevad skaalad ja võrgustikud loevad biseksuaalsuse alla erinevaid aspekte ja selle olemusliku mitmekülgsuse tõttu on biseksuaalsusest mitmeid käibel olevaid definitsioone. Samuti saadab debatti küsimus, kas definitsiooni loomise õigus peaks olema teadusel, ühiskonnal või biseksuaalsetel indiviididel. (Swan 2018: 40)

Ühtselt mõistetud identiteedi definitsioon on oluline, sest see kinnitab biseksuaalsust eraldiseisva identiteedina ning vähendab möödarääkimisi. Mitme erineva käibel oleva definitsiooni tõttu on tekkinud hulgaliselt olumuslikult sarnaseid, kuid nähtust erinevalt identifitseerivad seksuaalsusi (panseksuaalsus, omniseksuaalsus). Selle tõttu on biseksuaalsus tihti ka üldtermin, mis haarab teisigi polüseksuaalseid identiteete. (Swan 2018: 39-40)

Arvestades eelpool kirjeldatud probleeme on antud töös biseksuaalsust mõtestatud nii, nagu seda defineerib Dr Joye Swan. Biseksuaalsus on üldtermin seksuaalsusele, mis hõlmab endas kogumit suhestumise võimalusi, sealhulgas seksuaalset käitumist, tundeid, emotsionaalset seotust, ihalust ja fantaasiaid rohkem kui ühe soo vastu. Need suhestumise viisid ja nende elluviimine ei pea olema samaväärselt ega samaaegselt rakendatud mõlema soo suhtes (Swan 2018: 55). See definitsioon arvestab biseksuaalsuse erinevate tahkudega, käsitleb biseksuaalsust pluuralseksuaalse katuserminina, kuid on samas piisavalt suletud, et ühendada sarnase seksuaalse identiteediga inimeste enesetunnetuse viisi.

1.2 Biseksuaalsuse osakaal

Täpset statistikat ennast biseksuaalselt identifitseerivate inimeste kohta on keeruline leida, sest numbrid varieeruvad olenevalt sellest, kuidas orientatsiooni määratakse; samuti käsitlevad mitmed uuringud LGBT-kogukonda tervikuna, jättes selle erinevad osad eristamata. (Alford-Harkey, Haffner 2014: 18)

Ameerika statistikaga tegeleva ettevõtte Gallup alates 2012. aastast kogutud andmed täiskasvanud LGBT-identiteediga inimeste kohta näitavad, et see arv on iga aastaga kasvanud. 2017. aastal määratles ennast LGBT-orientatsiooniga 4,5% Ameerika täiskasvanud elanikkonnast. See on 1% rohkem kui samas uuringus viis aastat varem. (Newport 2018)

Pew Research Center'i 2013. aastal läbiviidud Ameerika LGBT-kogukonda kaardistav uurimus näitab, et 40% kogu LGBT-kogukonnast identifitseerib ennast biseksuaalsetena. Biseksuaalse identiteediga inimeste seas on rohkem naisi kui mehi, sarnanedes vanuseliselt teistele LGBT-identiteedi trendidele (suurim kogukond on noorukeid). Keskmiselt jõuavad biseksuaalid oma seksuaalsuses kindlusele hilises teismeeas ja

“tulevad kapist välja” 20ndate eluaastate alguses. Samast uuringust selgub, et kuigi biseksuaalsed isikud moodustavad suurima osa LGBT-kogukonnast, on nende seas avalikult “kapist väljatulnute” osakaal ainult 28%. See on protsentuaalselt palju madalam võrreldes homoseksuaalsete meeste 77 protsendi ja naiste 72 protsendiga. (Pew Research Center 2013)

Eesti kohta puudub statistika seksuaalvähemuste arvu ja sisemise jagunemise suhtes. Uuritud on LGBT-inimeste valikuid ja toimetulekut (2016), LGBT-inimeste olukorda Eestis, samuti annab Inimõiguste keskus perioodiliselt välja soovitusi edaspidiseks käitumiseks LGBT-kogukonna paremaks aktsepteerimiseks, kuid üldiselt on seksuaalsete vähemuste teemad Eestis tugevalt alauuritud (Kala 2017).

Ometi näitavad sotsiaalsete teemade trendid ja vähesed läbiviidud uuringud, et ka Eestis on LGBT-kogukond arvestatav osa ühiskonnast. Biseksuaalsete inimeste osakaalu selles kogukonnas kinnitab 2016. aastal läbiviidud LGBTQ inimeste toimetuleku uuring, milles biseksuaalse ja *queer*-identiteediga määratles ennast 21% uuringus osalenud Eesti LGBT-kogukonnast (Aavik, Roosalu, Kazjulja, Mere, Kaal, Raudsepp 2016). Kuigi see on vähem, kui sarnastes uuringutes USA's, peab arvestama ka antud uuringu väikese valimi hulgaga.

1.3 Biseksuaalse identiteedi eripärad

Biseksuaalse identiteediga kaasneb mitmeid eriomased aspekte, mis ei tulene seksuaalsest käitumisest ja ei laiene teistele seksuaalvähemuslikele identiteetidele. Neist eripäradest arusaamine on oluline, et mõista biseksuaalsust ja seda, kuidas see mõjutab inimesi, kes end selle identiteedi kaudu määratlevad.

Üks biseksuaalse identiteedi läbivamaid teemasid on selle “nähtamatus” teiste seksuaalsuste vahel. Kuna biseksuaalsus ei ole defineeritud ühe kindla külgetõmbe ja seksuaalse käitumisega viisiga, ei aktsepteerita seda tihti eraldiseisva seksuaalsusena. Biseksuaalsust nähakse vahestaadiumina ja suutmatuseks otsustada. Selle põhjuseks on binaarne mõtlemine seksuaalsusest. Seksuaalsust vaadatakse kahepidise süsteemina – on kas normatiivne seksuaalne käitumine või kõrvalekalle sellest. Konstrueeritud binaarsuse ühes otsas asub homoseksuaalsus ja teises heteroseksuaalsus, need kaks seksuaalsust on teineteisest täiesti lahutatud ja vastandlikud. Selline süsteem on nii akadeemilises

diskursuses kui ka sotsiaalses tajus kinnistunud – alates sellest, kuidas me seksuaalsusest räägime, kuni seksuaalsust käsitlevate psühhomeetriliste tööriistadeni (nt Kinsey skaala, mis seab seksuaalsuse “üks või teine” kategooriatesse). (McLean 2018: 78-79) Lisaks tuleb arvestada, et seksuaalse identiteedi kujunemist mõõtvad skaalad loevad identiteedi kujunemise lõppenuks, kui on jõutud kas homoseksuaalse või heteroseksuaalse identiteedini (Dolan 2013).

Binaarse seksuaalsuse süsteemis ei mahu biseksuaalsus “päris” seksuaalsuste vahele, vaid muutub vahestadiumiks, mille inimene peab läbima, et jõuda ühe kindla aktsepteeritud seksuaalsuseni. Niisuguse süsteemi puhul usutakse vaikimisi, et eksisteerib ainult kaks sugu ja kaks võimalust nendevaheliseks seksuaalsuseks, identiteeti defineeritakse ainult läbi teatud loomuga seksuaalsuhete. Tihti oleneb, millisel seksuaalsel suhtel on identiteeti määrav mõju sellest, kas seksuaalsust defineerib homoseksuaalne või heteroseksuaalne kogukond. Nõnda on biseksuaalsus välja arvatud mõlema kogukonna poolt, sest nende seksuaalsus on liiga homo heterote ja liiga hetero homode jaoks. (Dolan 2013)

Callis on biseksuaalsust võrrelnud piirimaal elamisega. Piirimaal elavad inimesed kasutavad tihti mõlema riigi teenuseid ning on mõjutatud mõlema riigi poliitikast ja kultuurist, kuid ei ole lõpuni kummagi kogukonna osa, vaid eraldi identiteediga kogukond. Kuigi need inimesed võivad ajutiselt valida kuuluvuse ühte või teise kogukonda, saadab nende kogemusi alati piirialal elamise stigma. (Callis 2013)

Mõlema kogukonna poolt mittetunnustamine jätab ka biseksuaalsetele inimestele endile mulje, et nad peavad valima vaid ühe oma seksuaalsuse poole defineerimaks kogu identiteeti (Robert, Horne, Hoyt 2015). Selline seksuaalsuse mõistmine ei vasta inimloomuse tegelikkusele, sest alati on isikuid, kes tunnevad seksuaalset külgetõmmet või romantilisi tundeid samaväärselt mitme soo esindajate vastu. Nende inimeste jaoks on oma seksuaalsuse mitmekülgsuse eitamine oma loomusega vastuollu minek ja viib pooliku eneseväljenduseni. Biseksuaalsetele inimestele on nii nende homoseksuaalne kui ka heteroseksuaalne pool esindatud nõnda palju, et see mõjutab nende suhestumist iseenda ja teistega (Lingwood 2010).

Biseksuaalsus on ka ajalooliselt järjepidev. Ajaloolisi isikuid nagu Alexander Suur või Oscar Wilde käsitletakse homoseksuaalsetena, kuigi nende käitumine ei olnud eksklusiivselt homoseksuaalne. Ainult homoseksuaalne käitumine oli pikka aega

ajalooliselt võimatu, sest naise ja mehe vahelisel abielul on ajalooliselt ning ka tänapäeval ühiskonnas oluline sotsiaalne roll. Selle tõttu on biseksuaalsus ajalooliselt ilmselt rohkem esinenud nähtus kui täielik homoseksuaalsus. (Bernhardt-House 2010)

Biseksuaalsuse nähtamatuse tagajärjed on binegatiivne suhtumine ja bifoobia. Homofoobia on viimastel aastatel üha langev, kuid suhtumine biseksuaalsusesse on parimal juhul neutraalne, ent tihti negatiivne, seda nii heteroseksuaalses kui gei ja lesbi kogukonnas. Bifoobia ja binegatiivsus on sarnane homofoobiaga, kuid selle osa on lisaks negatiivsetele stereotüüpidele ka hetero- ja homoseksuaalsete inimeste kahtlemine biseksuaalsuse olemasolus. (Dyar, Feinstein 2018: 96-97)

Stereotüübid, mis kaasnevad bifoobiaga, on seotud sellega, miks biseksuaalsus on üldiselt ikka veel varjatud seksuaalsus. Arvatakse, et biseksuaalid on segaduses, pole võimelised pühenduma ühele partnerile, petavad suhtes olles, vajavad alati rohkem kui ühte partnerit ja on suurema tõenäosusega nakatunud mõnda seksuaalsel teel levivasse haigusesse (Dyar, Feinstein 2018: 97). Need stereotüübid on lähemal uurimisel tihti põhjendamatud ja ei vasta tõe. Näiteks argument, et biseksuaalid ei suuda hoida püsisuhet ja eelistavad polügaamiat, osutus pikaajase uurimuse käigus vääraks. Dr Lisa Diamond leidis oma kümme aastat kestnud uuringu lõpuks, et 89% biseksuaalsetest naistest olid pikaajastes monogaamsetes suhetes, võrreldes heteroseksuaalsete naiste 67% ja homoseksuaalsete naiste 70% (Robinson 2015: 643).

Bifoobiliste argumentide põhjendamatuses olenemata on sotsiaalne negatiivne suhtumine biseksuaalsusesse püsiv ja mõjutab negatiivselt biseksuaalsete isikute elu. 2014. aastal läbi viidud uurimus näitas, et suur osa end biseksuaalselt identifitseerivatest inimestest kogevad sisemist binegatiivsust ja bifoobilist suhtumist oma enda seksuaalse soodumuse kohta. Stereotüüpe kantakse endale üle ka siis, kui ollakse veendunud oma identiteedi tõelisuses. See on otseselt seotud negatiivsete mõjudega vaimsele tervisele. (Paul, Smith, Mohr, Ross 2014)

Sisemisest bifoobiast, sotsiaalsest survest ja negatiivsusest tulenevalt kogevad biseksuaalsed inividid rohkem vaimse tervise probleeme kui homoseksuaalid ja heteroseksuaalid. Tunduvalt kõrgem on biseksuaalide hulgas ärevushäirete, depressiooni, stressi ja PTSD (posttraumaatiline stressihäire) esinemine ning suitsiidirisk (Alford-Harkey, Haffner 2014: 22). Suur stress on seotud ka “kapist välja tulemisega”, sest see eeldab tihti kõigepealt teiste veenmist oma seksuaalsuse legitiimsuses ning tegu on pideva

protsessiga, mida korratakse vastavalt oma vahetuvate partnerite soolisele erinevusele (Habibi, Stueck 2018: 169)

Biseksuaalse identiteediga kaasneb ka suurem tõenäosus kogeda seksuaalset ärakasutamist. Eriti suur on probleem lähisuhtevägivallaga. 61% biseksuaalsetest naistest ja 37% biseksuaalsetest meestest on lähisuhtes kogenud seksuaalset ärakasutamist ja vägivalda, seda peamiselt suhtes vastassoost partneriga (Alford-Harkey, Haffner 2014: 22- 23). 46% biseksuaalsetest naistest on vägistamise ohvrid, võrreldes lesbide 13% ja heterote 17%-ga. Samuti on kõrgem biseksuaalsete inimeste tõenäosus elu jooksul langeda tõsise seksuaalse ärakasutamise ohvriks (Habibi, Stueck 2018: 170). See statistika näitab, kuidas biseksuaalsuse mitteaktsepteerimisel ja bifoobia on negatiivne mõju biseksuaalse isiku vaimsele ja füüsilisele tervisele ja inimväärsel kohtlemisele.

Binegatiivsus mõjutab tugevalt ka biseksuaalsete inimeste lähisuhteid. Biseksuaalsus on stereotüüpselt seotud aktiivse ja mõtlematu seksuaalse käitumisega ja sellepärast ei nähta biseksuaalseid isikuid sobivate romantiliste partneritena, kellega astuda lähisuhtesse (Hayfield, Campbell, Elizabeth 2018). Biseksuaalset identiteeti saadavad stereotüübid ja suhtumine biseksuaalidesse kui segadusesolijatesse, kellega suhtesse astumine on oma kogukonna reetmine või aja raiskamine perspektiivitule suhetele. Feinstein, Dyar, Bhatia, Latack ja Davilla (2014) leidsid, et monoseksuaalse identiteediga inimesed on vähem nõus astuma romantilisse või seksuaalsesse suhtesse biseksuaalidega. Stigmade tõttu ei koge biseksuaalsed inimesed samaväärselt lähisuhete positiivset mõju vaimsele tervisele, mis on omane gei, lesbi ja hetero suhetele. See negatiivne mõju on seotud biseksuaalse indiviidi seksuaalsuse nähtamatuks muutumisega, mille tulemusena kaotab ta üldsuse silmis oma identiteedi. (Feinstein, Dyar 2018: 146-149)

Biseksuaalse identiteediga kaasnevatest negatiivsetest aspektidest olenemata on biseksuaalsus kasvav identiteet, mis nõuab üha enam kohta seksuaalsuse debatis. End biseksuaalselt identifitseerivad inimesed toovad oma identiteedi peamiseks positiivseks ja kinnitavaks küljeks vabaduse, seda nii sotsiaalsetest reeglitest kui ka vabaduse olla avatud armastusele olenemata soost. See annab võimaluse kogeda mitmekülgseid suhteid ja seksuaalset väljendust. Biseksuaalide jaoks on nende identiteet autentne viis maailmaga suhtumiseks ja eneseväljenduseks, mis annab unikaalse perspektiivi maailma mõistmiseks. Identiteediga seotud negatiivsed faktorid on kogukonna toetuse puudumine ja ebapiisav teadlikkus seksuaalsusest. Oluline on välja tuua, et identiteedi kujunemisel

on sügav mõju nii positiivsetel kui negatiivsetel kogemustel. (Rostosky, Riggle, McCants 2010; Dyar, London 2018)

Positiivseks kogemuseks võib olla väline identiteedi kinnitus, mis väljendub näiteks teiste inimeste aktsepteerivas ja mõistvas suhtumises biseksuaalsusesse või biseksuaalsuse positiivne kajastus meedias. Samuti mõjuvad positiivselt inimese enesetunnetuslikud kogemused nagu kogukonda kuulumise tunne või biseksuaalsusest tulenev unikaalse perspektiivi ja vabaduse tunne. Negatiivselt mõjuvad biseksuaalset orientatsiooni eiravad ja alavääristamad kogemused, mis heidavad inimese kogukonnast kõrvale. Siia alla kuulub ka inimese enda tunnetus, et tema biseksuaalne identiteet on koormav ja rõhuv ning eristab teda teistest negatiivselt. (Dyar, London 2018)

Viimaste aastatega on biseksuaalsuse nähtavus ühiskonnas hakanud vaikselt paranema, suurt rolli selles mängib sotsiaalmeedia. Ülemaailme “bi nähtavuse päev” (ing. k *Bi Visibility Day*), mida tähistatakse 23. septembril alates 1999. aastast, on sotsiaalmeedia kaudu saanud ülemaailmse levikuga päevaks, millel biseksuaalid jagavad oma kogemusi ja muravad nende kohta käivad stereotüüpe (DiDomizio 2015). Jagades oma kogemusi sotsiaalmeedias, on võimalik leida teisi biseksuaalseid inimesi ja luua kogukond, et aidata teineteisel tulla toime bifoobia ja binegatiivsusega.

Alates 2015. aastast on bifoobia eraldi välja toodud osana rahvusvahelisest päevast homofobia vastu (pikema nimega “rahvusvaheline päev homofobia, transfoobia ja bifoobia vastu” (ing. k *IDAHO: International Day Against Homophobia, Transphobia and Biphobia*), mida tähistatakse 17. mail alates 2004. aastast. Selle päeva raames juhitakse ühiskonna ja riigijuhtide tähelepanu LGBT-kogukonna probleemidele ja rõhutatakse nende õigusi. Selle päeva raames on üritusi toimunud ka Eestis. (May 17 kodulehekülg)

Biseksuaalsuse nähtavaks tegemisel mängib rolli ka viimastel aastatel elavnenud diskursus seoses soolise väljenduse, soorollide ja mittebinaarse bioloogilise soo käsitlemisega. Üha mitmekesisemaks muutuvate sooliste väljenduste võimaluste keskel on biseksuaalsus viis, kuidas defineerida oma seksuaalsust ilma, et sellesse definitsiooni peaks olema haaratud bioloogiline sugu või soo sotsiaalne väljendus.

2. Religiooni roll biseksuaalses identiteedis

Biseksuaalselt identifitseerivate isikute suhe religiooni on enamasti paratamatult negatiivne. Religioonil on arvestatav roll biseksuaalsete inimeste vastu suunatud diskrimineerimises. Ajalooliselt on LGBT-kogukond näinud traditsioonilist religiooni kui vaenlast, millele vastandutakse. Selle tõttu levib arusaam, et seksuaalvähemused ja religioon on kokkusobimatud ja käivad vaikinisi lahus. See aga ei vasta paljude biseksuaalide päriselulisele kogemusele. Religioonil võib biseksuaalse identiteedi osana olla nii negatiivne kui ka positiivne ja toetav mõju. Üldistusi selle kohta, milline mõju on religioonil biseksuaalsele identiteedile, on raske teha, sest see oleneb konkreetsest religioosest kogukonnast, kuhu kuulutakse, ning ka inimese kogemusest oma identiteediga. Antud peatükk vaatlleb esmajoonel kristliku usu mõju religioossete biseksuaalide identiteedi kujunemisel ja kinnitamisel.

2.1 Religiooni mõju biseksuaalse identiteedi kujunemisfaasis

Religiooni mõju biseksuaalsele identiteedile on kõige suurem identiteedi alguses kujunemisfaasis. Religioossetes kogukonnas üles kasvanud noored, kes avastavad enda biseksuaalse identiteedi, tunnetavad oma usu ja seksuaalsuse vahel konflikti. Tihti on nende religioon õpetanud negatiivset suhtumist seksuaalvähemustesse, see on omane ka kristlikus kogukonnas kasvanud noortele. Selle tõttu toob enda seksuaalse identiteedi avastamine kaasa iseendas kahtlemist, seksuaalsuse allasurumist ja vaimse tervise probleeme. Kogukonnast väljaviskamise ja sõpradest ja perest irdumise hirmu tõttu ei julgeta enamasti oma seksuaalsetest kahtlemistest isegi rääkida. (Shuck, Liddle 2001; Beagan, Hattie 2015)

Religiooni mõju biseksuaalse identiteedi kujunemisele on sagedasti konfliktsem kui homoseksuaalsete identiteetide puhul. Paljud kirikud on avalikult homoseksuaalsuse vastased, kuid tunnistavad, et homoseksuaalsus eksisteerib, olenemata, et seda peetakse valeks. Samas kui biseksuaalsusest räägitakse kirikus vähe, isegi kui tegu on homoseksuaalsust aktsepteeriva kogudusega (Levy, Harr 2018).

Suures osas kirikutest biseksuaalsust nõ ei eksisteeri ja seega ei saa oma seksuaalsuses kahtlev noor kirikust mingisugust kinnitust, et tema tundmustele võiks vastata mingi sidus identiteet. Religioon mõjub biseksuaalset identiteeti kustutavana, nõudes isikult valiku tegemist, alles peale mida saab võtta tema suhtes seisukoha. Selles peitub kognitiivne dissonants tunnete ja kogemuste ning õpetuse vahel, mis tekitab segadust (Levy, Harr 2018).

Dissonants lahendatakse enamasti kas seksuaalset identiteeti alla surudes või religioonist loobudes. See, millise konflikti lahendamise viisini jõutakse, oleneb palju sellest, millisesse denominatsiooni kuulutakse. Dahli ja Galliheri (2012) tehtud uurimusest selgus, et ainult ligikaudu 16% protestantlikus kristluses üleskasvanutest identifitseeris ennast kristlasena ka peale oma LGBT-identiteedi avastamist. Shuck'i ja Liddle (2001) lesbi, gei ja biseksuaalse kogukonna religioosset konfliktitunnetust käsitlev uurimus avastas väiksema religioonist eemaldumise ning täheldas ka liitumist seksuaalvähemusi aktsepteerivate kogudustega. Pikema perioodi vältel selgus, et religioonist lahkusid kõige rohkem katoliiklikud ja peavoolu protestantlikud LGB kogukonna liikmed. Keskkooli ajal kuulusid 45% uurimuses osalenutest peavoolu protestantlikusse kogukonda ja 40% katoliiklikusse kogukonda. Küsitluse läbiviimise ajaks oli see kuuluvus langenud vastavalt 27%-ni (protestantlik) ja 12%-ni (katoliiklik). Sarnast trendi näitab ka Cibbsi ja Golbachi (2015) uurimus, mis leidis, et seksuaalsuse ja usu vahelise konfliktitunde vähendamiseks lahkusid enim religioonist peavoolu protestantlikud ja katoliiklikud gei, lesbi ja biseksuaalse orientatsiooniga inimesed. Religioonist lahkunute arvelt suurenes nende inimeste hulk, kes polnud enda religioosset kuuluvuses kindlad või ei identifitseerinud ühegi kindla religiooniga. Need üksikud uurimused näitavad, et kuigi arvestatav osa LGBT-kogukonnast lahkub religioonist, jääb osa oma religioonile kindlaks või vahetab kristliku religiooni siseselt denominatsiooni.

Suure hulga kristlike kirikute negatiivne suhtumine seksuaalsusesse (eriti just seksuaalvähemustesse) võib viia oma biseksuaalse identiteedi avastanud inimese seksuaalsusest pöördumiseni ning romantiliste ja seksuaalsete tundmuste täieliku ignoreerimiseni. Beagani ja Hattie (2015) läbi viidud uurimuses kirjeldavad mitmed LGB kogukonna inimesed, kuidas seksuaalsust ignoreerida on lihtsam, sest nõnda ei pea sellega tegelema, kuid see viib ka kaugenemisele oma kehast. Uuringud näitavad, et seksuaalse identiteedi pikaajaline allasurumine või püüdmine seda muuta on enamasti

võimatu ja sellega kaasnevad vaimse tervise probleemid (Bradshaw K., Bradshaw W., Dehlin, Crowell, Galliher 2015; Levovitz 2015; Venn-Brown 2000). Nende probleemide leevendamiseks võidakse jõuda usust lahkumiseni, seda kas isikliku valiku või kogukonnast väljaheitmise tõttu.

Religioonist lahkumine vähendab küll kognitiivse dissonantsi tunnet, kuid sellega kaasneb tugev leinatunne, igatsus kogukonna moraalse toe ning spirituaalse juhatatuse järele. Uskliku inimese jaoks on ka selline konflikti lahendamise moodus seotud negatiivse enesetunnetuse ja vaimse tervise probleemidega. Tihti on religioonist irdumine tegelikult lahkumine kindlast kirikust või kogukonnast ja sellega ei kaasne tingimata oma religioossetest uskumustest loobumine. (Shuck, Liddle 2001; Beagan, Hattie 2015)

Negatiivsest religioosset kogukonnast eemaldumine on oluline, et saada tagasi kontroll oma seksuaalse identiteedi üle ja sellega eksperimenteerimise kaudu jõuda parema arusaamiseni endast. Seksuaalsuse kujunemise algfaasis religioonist lahkumine ei tähenda, et hiljem selle juurde tagasi ei jõuta, kuid ajutine lahkumine religioonist on oluline, et inimene saaks “kapist välja tulla”. See ei välista, et peale oma seksuaalses identiteedis kindluseni jõudmist naastakse religioosesse kogukonda ja leiab aset seksuaalse ja religioosse identiteedi positiivne integratsioon. (Shuck, Liddle 2001; Willcox 2002)

2.2 Biseksuaalse identiteedi ja religiooni positiivne integratsioon

Arvestatava hulga biseksuaalsete inimeste elus mängib religioon olulist rolli. Tihti jõuavad identiteedi kujunemise algfaasis religioonist lahkunud inimesed hiljem selle juurde tagasi. Shuck ja Liddle (2001) leidsid, et kõige levinumad viisid, kuidas seksuaalsuse ja religiooni konflikti lahendati oli mitte religioonist lahkumise kaudu, vaid keskendumine spirituaalsusele, oma varasemate usuliste veendumiste ümbermõtestamine ja religioosse kogukonna vahetus. Biseksuaalse ja religioosse identiteedi integreerimisel aitab kaasa nii oma seksuaalsuse paremini tundmine kui ka usu sügavam tundmine.

Beagani ja Hattie uuringust selgus, et religiooni parem ja sügavam tundmine viis väiksema konfliktitunnetuseni biseksuaalsuse ja usu vahel. Inimesed, kes olid õppinud teoloogiat, nägid kristliku religiooni negatiivses seksuaalsuse käsitluses probleemi mitte

usus või jumalatunnetuses, vaid inimliku faktori mõjutusi õpetuse mõtestamises. (Beagani, Hattie 2015)

Religioosse ja biseksuaalse identiteedi põimimise kõige suurem positiivne mõju identiteedile on parem enesetunnetus ja oma seksuaalsuse aktsepteerimine. Mitmed uuringud näitavad, et usklikud biseksuaalid saavad läbi usu kinnitust oma seksuaalse identiteedi õigsusele ja selle muutumatusel. Nende identiteet on midagi kõrgemalt antut, sellel on eesmärk, milleks tihti on õpetada mitmekülgset piirideta armastust ja inimolemuse mitmekesisust. (Rosenkrants, Rosrosku, Riggle, Cook 2016; Wilcox 2002)

“Jumala poolt antud identiteet” on tugev alus autentseks elamiseks ja toetus bifoobsete inimeste vastu. Samuti motiveerib see harima ignorantseid inimesi ja asuma nendega vestlusesse. Mitte valikul vaid “Jumala poolt antud” identiteedini jõutakse tihti läbi pika seksuaalsuses kahtlemise perioodi. Esmalt proovitakse palvetades või teisi religioosse kogukonna poolt pakutavaid võimalusi kasutades oma “ebaloomulikust” seksuaalsusest vabaneda. Kui neid mooduseid rakendades see ei õnnestu, jõuab isik läbi sisemise arutluse, palvetamise või läbi usulise kogemuse teadmiseni, et tema seksuaalne identiteet ei ole väär ning on määratud kindla eesmärgiga just talle. (Rosenkrants, Rosrosku, Riggle, Cook 2016; Willcox 2002)

Kõrgemalt määratud eesmärgipärane seksuaalsus toob kristlike biseksuaalide jaoks esiplaanile armastuse, mis on religioosse tunnetuse ja seksuaalsuse ühenduslüliks. Läbi selle muutub biseksuaalse identiteedi juures määravaks mitte see, kellega või kuidas toimub seksuaalne läbikäimine, vaid potentsiaalne universaalse armastuse kogemine olenemata soost. Biseksuaalsed kristlased toovad oma identiteedi juures olulisena välja just avatuse armastusele ja inimese mõistmise soost olenemata. Religioosne armastuse käsitus mõjutab biseksuaalseid inimesi õpetama armastuse laia ja mitmekülgset tähendust ka teistele. Sellises avatuses potentsiaalsetele ühendustele kõigiga tuuakse paralleele Jeesuse elust ja seeläbi saab inimese biseksuaalne identiteet tema jaoks ka moraalse kinnituse. (Toft 2014)

Läbi religiooni oma seksuaalsele identiteedile moraalse kinnituse leidmine annab kristlikule biseksuaalile tagasi normaalsustunde. Rõhudes kristliku kogukonna moraalsele õigsusele eemaldutakse ülejäänud LGBT-kogukonnale suunatud stereotüüpidest (Sumerau 2017). Samuti eemaldutakse peavoolu LGBT-kogukonna avatud suhtumisest seksuaalsusesse, mis jätab tihti mulje nagu aktiivne ja mõtlematu

seksuaalkäitumine oleks olemuslikult osa biseksuaalsest enesemääratlusest. Nõnda on religiooni tasakaalustav mõju armastusele suunatud seksuaalsus, mis on võimalus usklikul biseksuaalil mõtestatult murda tema kohta käibelolevaid stereotüüpe. Moraalile rõhumisel on ka negatiivne pool, kuivõrd seksuaalne identiteet, mis peab ennast ülejäänud kogukonnast moraalselt õigemaks, on seeläbi ka ennast ülejäänud LGBT kogukonnast eemaldav (Sumerau 2017) .

3. Biseksuaalse identiteedi käsitlemine religioonis kristliku usu näitel.

Kristliku usu suhtumine biseksuaalsusesse, selle tunnistamine eraldiseisva seksuaalse identiteedina ja aktsepteerimine või mitteaktsepteerimine oleneb tugevalt kindla kiriku või kogukonna hoiakust. Kindlasti pole võimalik tuua ühtset seisukohta biseksuaalsuse kohta kristlikus usus. Kuigi peavoolu kristlik teoloogia ja kogukond enamasti ei aktsepteeri biseksuaalset identiteeti kui positiivset eraldiseisvat seksuaalsust, jääb biseksuaalsus varju ka liberaalsemas erinevaid seksuaalsusi aktsepteerivas teoloogias ja kogukonnas.

3.1 Biseksuaalne identiteet peavoolu kristluses

Peavoolu kristlus tegeleb LGBT teemadega enamasti siis, kui need teemad kultuurilistel või poliitilistel põhjustel esile kerkivad. Enamasti on teoloogiliselt tegu viimastel kümnenditel päevakorda tõusnud teemadega, seda näiteks seoses LGBT-kogukonna õiguste nõudmisega aga ka HIV-kriisiga. Eestis võib LGBT teemade elavdamist siduda debatiga kooseluseaduse ümber, seda peegeldavad ka Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) väljaütlemised traditsioonilise abielu kaitseks, milles on homoseksuaalsust tauniv seisukoht. (Eesti Kirikute Nõukogu 2012a, 2012b, 2014, 2016a, 2016b)

Oluline tähelepanek on, et sarnaselt ka teistele konservatiivsematele kristlikele suundadele (näiteks Church of England Issues in Human Sexuality (1991)) räägib ka EKN ainult heteroseksuaalsest ja homoseksuaalsest käitumisest– ei EKN'i 2008. aastal välja antud ametlik seisukoht homoseksuaalsuse kohta ega ka hiljem avaldatud läkitused ei maini teisi seksuaalvähemuslikke orientatsioone ega terminit LGBT (Eesti Kirikute Nõukogu 2008). Selline teoloogia on olemuslikult biseksuaalsust mittetunnistav, sest põhineb arusaamal, et ainuke aktsepteeritav seksuaalsus on mehe ja naise vaheline ning selle kõrval olev homoseksuaalne käitumine on ebanormaalne ja midagi, millest on

võimalik ja lausa peab hoiduma. Seejuures rõhutatakse, et inimest ennast ei tohi diskrimineerida, vaid taunida tuleb tema patust seksuaalset käitumist (Eesti Kirikute Nõukogu 2008). Kuivõrd see vastab LGBT-kogukonna tegelikule elatud usulisele kogemusele (näiteks kristliku LGBT seksuaalse ümberõpetuste programmide efektiivsus on väga madal ja need on inimese psühhikale hävitavad (Bradshaw K., Bradshaw W., Dehlin, Crowell, Galliher 2015; Levovitz 2015; Venn-Brown 2000)) või on põhjendatud piibellikult (eesti keeles on sellel teemal arutlenud Jaan Lahe ja Urmas Nõmmik (2011)), on vaieldav, ometi ei vähenda see niisuguse teoloogia laia levikut peavoolu kristluses. Selle teoloogia sisse ei mahu biseksuaalsus, sest kuivõrd biseksuaalse identiteediga inimesed on võimelised kogema samasoolist külgetõmmet, leiab kirik, et inimene peaks käituma ainult oma heteroseksuaalsete tundmuste najal ja oma ebasobilikud homoseksuaalsed kalduvused alla suruma või vastasel juhul valima tsölibaadi. See suhtumine paigutab ennast süsteemi, kus inimese sellel hetkel väljenduv seksuaalne käitumine määratleb ta orientatsiooni ja eeldab, et biseksuaalsus on olemuslikult valik ja mitte seksuaalne identiteet. Eelnevates peatükkides tutvustatud identiteet ja inimeste tegelikud kogemused sellist suhtumist ei toeta. Anglikaani kiriku “Issues in Human Sexuality” (1991) mainitakse, et “biseksuaalne tegevus” on alati patune ja seepärast peaks seda vältima. Antud käsitlus ilmestab sellise seksuaalse teoloogia nõrku kohti, sest jääb ebaselgeks, mida peetakse silmas biseksuaalse tegevuse all.

Teoloogiline käsitlus, mis põhistab seksuaalsuse ainult seksuaalsesse akti, on poolik ja tekitab mitmeid küsimusi. Eksisteerib suur hulk “halli ala tegevusi”, mis pole piibellikult keelatud, kuid mis võivad viidata homoseksuaalsetele kalduvustele. Kas sellisel juhul määrab biseksuaalse käitumise inimese kavatsus või ainult teod? Näiteks, kui väita, et inimese käitumise taunimine ei tähenda inimese enda taunimist, siis miks palutakse paljudel LGBT kogukonna inimestel siiski kirikust lahkuda?

Peavoolu kristliku teoloogia seksuaalsuse käsitlus on poolik. Biseksuaalse identiteedi perspektiivist pole seal palju, millega suhestuda ega vaielda, sest niisugune teoloogia ei tunnista biseksuaalsust püsiva ja eraldiseisva seksuaalse identiteedina.

3.2 Biseksuaalsuse käsitus *queer*-teoloogias

Peavoolu kirstliku teoloogia suutmatust komplekselt käsitleda LGBT-identiteete ja seeläbi ka biseksuaalset identiteeti on võrdlemisi arusaadav. Seksuaalsus pole teoloogiliste küsimuste seisukohalt olnud kunagi esmaselt tähtis ja on alati eksisteerinud pigem teoloogia äärealal. Veel enam käib see LGBT-identiteetide kohta. Kuid biseksuaalse identiteedi teoloogilist ignoreerimist leidub ka *queer*-teoloogias, mille olemuslik osa peaks olema ka biseksuaalne identiteet. Sissevaade *queer*-teoloogiasse näitab, kuidas LGBT-kogukonnas on “B” enamasti vaikiv või käsitletud surutuna kokku homoseksuaalsete identiteetidega.

Üks esimesi olulisi teoseid, mis argumenteeris homoseksuaalsete inimeste aktsepteerimisele kirikus, on John. J. McNeil'i 1976. aastal välja antud “The Church and The Homosexual”. Nagu teose pealkiri viitab, ei käsitle McNeil biseksuaalset identiteeti. See ei ole negatiivne iseenesest, kuid oma teoses püüdega homoseksuaalsetele inimestele kohta luua, saab tema teoloogia bifoobse tõlgenduse.

Selleks, et üldse rääkida homoseksuaalsusest piiblis, peab McNeil vajalikuks defineerida selle, kes on homoseksuaalse identiteediga inimene. Siinkohal peab McNeil oluliseks teha vahet tõelise homoseksuaalse tundmusega inimeste ja pervertide vahel. Pervert on keegi, kes olenemata oma heteroseksuaalsest või homoseksuaalsest loomusest harrastab oma peamise seksuaalse orientatsiooni vastast seksuaalset käitumist. Tõeliselt homoseksuaalne inimene on keegi, kes ei saa oma orientatsiooni valida, ta seksuaalsus on psühholoogiline ja armastusele suunatud ja seetõttu moraalselt neutraalne². (McNeil 1993: 41)

² Defineerida moraalselt seksuaalsust kui armastusele suunatud seksuaalsust pole ehk parim viis teema käsitlemiseks. Armastusse põhjastatud seksuaalsus ei taga, et inimese seksuaalkäitumine oleks tingimata moraalne. Armastusele suunatus ei välista näiteks teistele kahju tegemist ja ei taga vastastikusust. Terviklikum moraalne seksuaalsuse käsitus on näiteks Farley pakutud eetilise kristliku seksuaalsuse 7 printsiipi, milleks on: 1) Ära põhjusta kahju ja ebaõiglast valu. 2) Partnerite vahel peab olema mõlemapoolselt mõistetud seksuaalne nõusolek, mida saab alati ära võtta ja mis ei laiene nendele inimestele, kes ei ole võimelised nõusolekut andma (nt lapsed). 3) Seksuaalne käitumine peab olema võrdselt üksteisele suunatud ning andma ja pakkuma mõlemale osapoolale võrdselt. 4) Seksuaalsed partnerid peavad olema võrdsed, ei tohi ära kasutada võimudünaamikaid. 5) Partneritel peab olema pühendumus üksteisele ja võrdsel seksuaalsele suhtele. 6) Viljakus (NB! Ei tähenda tingimata bioloogilist viljakust, viitab pigem naisugusele seksuaalsele eneseväljendusele, mis toetab üksteist vaimselt ja suunab paremale suhtele partneri, enda ja maailmaga. 7) Sotsiaalne õigus, mis väljendub ka teistes punktides ja mis tähendab teiste inimeste õiglast ja inimväärset kohtlemist ning seksuaalsusega kaasnevate tagajärjedega arvestamist. (vahendatud läbi Cornwall 2013: 158-159) Moraalse kristliku seksuaalsuse põhjastamine pigem sellistesse aspektidesse on tervem ja terviklikum kui ainult armastusele rõhumine ning on tunduvalt selgem ses osas, mislaadi seksuaalne eneseväljendus on tingimusteta ebamoraalne ja hukkamõistetav.

McNeil'i tõelise homoseksuaali kontseptsioon seab perverdiks kõik, kelle seksuaalsus on väljaspool homoseksuaalne-heteroseksuaalne binaarsust, ehk ka biseksuaalse identiteediga inimesed. Kuigi pidades oluliseks armastust kui päriselt homoseksuaalsete inimeste mõõdupuud, ei arvesta McNeil sellega, et ka armastust on võimalik kogeda mõlema soo vastu. Selle asemel eeldab McNeil, et inimesed armastavad päriselt ainult ühte sugu ja seksuaalne käitumine mõlema soo esindajatega on alati inimese olemuse vastane ja selle tõttu ebamoraalne ja perversne. Selline homoseksuaalne teoloogia kinnitab binaarsete kategooriate alusel homoseksuaalide kohta kirikus, kuid mitte ainult ei eira biseksuaalse identiteediga inimesi, vaid eitab nende kohta kirikus.

“Tõelise homoseksuaalsuse” kontseptsioon eksisteerib *queer*-teoloogias ka väljaspool McNeil'i teoloogiat. Selleks, et Rootsi kirik saaks õnnistada samasoolisi paare, põhistasid nad oma teoloogia “tõelise homoseksuaalsuse” kontseptsioonile, sama teoloogia alusel õnnistab Rootsi kirik ka alates 2009. aastast Rootsis legaalseks määratud samasooliste abielusid. Sarnaselt McNeil'ile tehakse vahet päris homoseksuaalsusel, mida ei saa valida, ja pseudo-homoseksuaalsusel, mis väljendab ennast vabalt valitud homoseksuaalses käitumises. Oluline osa “tõelisest homoseksuaalsusest” on pikaajalised monogaamsed suhted ja juhusliku seksuaalse käitumise kõrvalejätmine. See vastandab ennast vabameelse seksuaalse käitumisega ja rõhutab mungaamiliste suhete kaudu homoseksuaalsuse olemuslikku sarnasust heteroseksuaalsusega. Biseksuaalsust ei tunnistata, sest biseksuaalne inimene peab lõpuks siiski valima ühe soo esindaja, kellega monogaamsesse suhtesse astuda ja seega teeb valiku homoseksuaalsuse ja heteroseksuaalsuse suhtes. Biseksuaalse identiteedi tunnustamine tooks teoloogilisse seksuaalkäsitluse ebaselgust ja mitmemõttelisust, mille ignoreerimine tundub lihtsam. (Enstedt 2015)

Biseksuaalsuses nähakse ohtu monogaamsele abielule ja kontseptuaalselt nii homoseksuaalsele kui ka heteroseksuaalsele identiteedile. Kuna Rootsi kirik on oma homoseksuaalseid paare aktsepteeriva teoloogia loonud vastandades tõelist homoseksuaalsust kui moraalselt aktsepteeritud ja vabameelset ning valimatu seksuaalse käitumisega homoseksuaalsust kui ebamoraalset, siis on biseksuaalsus oma erinevaid seksuaalseid käitumisi hõlmava loomusega ohuks moraalsele monogaamiale. Biseksuaalsust samastatakse stereotüüpselt mõtlematu seksuaalkäitumisega. See suhtumine eeldab, et biseksuaalne identiteet saab eksisteerida ainult siis, kui isik

väljendab samaaegselt mõlemat oma potentsiaalset külgetõmmet. Samuti eeldatakse, et biseksuaalne inimene saab oma identiteedis kindel olla ainult seksuaalsete kogemuste ja mitte sisemise tundmise läbi, mis näiteks on võimalik heteroseksuaalse orientatsiooni puhul. (Enstedt 2015)

Queer-teoloogia kui *queer*-teoorialt arendatud eraldiseisev teoloogia on biseksuaalsusesse suhtunud vähem bifoobselt, kuid see on enamasti saavutatud biseksuaalsusest lihtsalt üle vaadates. Robert Gossi *queer*-teoloogia alusteos “Jesus Acted Up”, mis esitleb ennast gei ja lesbi manifestina, mängib terminiga “*queer*” ja mainib, kuidas see termin ühendab endas LGBT-kogukonda, kuid on suunatud peamiselt homoseksuaalsele kogukonnale. (Goss 1993: 39)

Biseksuaalse identiteedi esindatus ülejäänud *queer*-teoloogias on tagasihoidlik. Vaadates viimasel kahel kümnendil avaldatud antoloogiaid, mis käsitlevad seksuaalsust ja *queer*-teoloogiat, esineb terminit “biseksuaalsus” vähe. Süsteemse *queer*-teoloogia seisukohast olulised kogumikud, nagu näiteks “Que(e)rying religion: a critical anthology” (1997) või “Queer Theology: Rethinking the Western Body” (2007), ei sisalda eraldi biseksuaalsust käsitlevaid artikleid. *Queer*-teoloogiast biseksuaalsuse käsitlemist otsides jääb erandlikult silma 2000. aasta kogumik “Blessed Bi Spirit: Bisexual People of Faith”, mis sisaldab erinevatest religioonidest biseksuaalide artikleid, luuletusi, jutte ja palveid. Samuti üksikud artiklid. Akadeemilise teoloogia seisukohalt on biseksuaalse teoloogia puhul kõige silmapaistvam Marcella Althaus-Reid’i teoloogia. Althaus-Reid’i jaoks on kogu teoloogia juba olemuslikult seksuaalne ning biseksuaalse teoloogia vaatepunktist on võimalik käsitleda mitmeid laiemaid teoloogilisi probleeme (Robinson 2015: 650).

Althaus-Reid’i nn rõve-teoloogias (*indecent theology*) on biseksuaalsel identiteedil kristoloogiliselt oluline osa. Althaus-Reid esitab kontseptsiooni Bi/Kristusest kui kellestki, kes on vaba “kas see või teine” binaarsest süsteemist ja saab korraga olla olemuslikult ühendatud sõna *või* asemel *ja*’ga. Bi/Kristus tähendab Kristuse muutuvat olemust, mis ei mahu raamide sisse. Küsimus Bi/Kristusest pole küsimus Kristuse seksuaalsest käitumisest, vaid on Kristuse vabastamine binaarsest mõtlemisest ja võimustruktuuridest. Bi/Kristus on Kristuse vaba mitmetahulise, kuid tervikliku loomuse rõhutamine. (Althaus-Reid 2000: 136-145)

Biseksuaalsusel on keskne roll ka Althaus-Reidi teoses “Queering God”, milles kriitilisel biseksuaalsel mõtlemisel on oluline osa Althaus-Reid’i teoloogilise visiooni

esitamises. Kriitiline biseksuaalsus on Althaus-Reid'i jaoks oluline, sest tervitab ebastabiilsust ja uute teoloogiliste teede leidmist. Sarnaselt Bi/Kristuse kontseptsioonile on "Queering God's" biseksuaalset identiteeti käsitletud binaarsust lõhkuvana ja avatusena muutlikkusele. Sellel biseksuaalsuse mõistel on vähe ühist seksuaalsuse mõistega nõnda, nagu seda tavaliselt käsitletakse. (Althaus-Reid 2004: 14-19)

Viimasel kümnendil on märgata biseksuaalsuse suuremat kaasamist *queer*-teoloogiasse. "Radical Love: An Introduction to Queer Theology" (2011) ja "The Oxford Handbook of Theology, Sexuality, and Gender" (2015) käsitlevad biseksuaalsust ühe kindla ja tõsiseltvõetava kontseptsioonina, mis nõuab oma teoloogiat. *Religious Institute*'i väljaantud "Bisexuality: Making the Invisible Visible in Faith Communities" (2014) pakub praktilist juhendit, kuidas kaasata biseksuaalseid inimesi kiriku kogukonda. Ometi on biseksuaalse identiteedi aktsepteerimine alles algusfaasis ja nõuab sügavamat teoloogilist reflekteerimist.

Biseksuaalsele teoloogiale on omane hermeneutiline ja kontseptsiooniliselt abstraktne lähenemine ja sellest puudub keskendumine identiteedile ja kogemusele, mis on iseloomustanud gei- ja lesbiteoloogiat selle algusest peale (Robinson 2015: 648). Biseksuaalsuse küsimustele pole teoloogiliselt lähenetud samasuguse süstemaatilisusega nagu seda on näha gei- ja lesbiteoloogias.

3.3 Biseksuaalsuse identiteedi peamised probleemid kristlikus teoloogias

Queer-teoloogia laiaplaaniline suutmatuse käsitleda biseksuaalsuse küsimusi eraldiseisva ja tõsiseltvõetava osana seksuaalsuse debatis kristlikus usus kinnitab biseksuaalsusega seonduvat laiemat probleemi, mis selgus biseksuaalset identiteeti vaadeldes (vt 1. peatükk). Kuivõrd biseksuaalse identiteedi osana on võimalikud romantilised ja seksuaalsed suhted mõlema sooga, siis pendeldab biseksuaalsus hetero- ja geikogukonna vahel, kuid päriselt kuulumata kummalegi. Biseksuaalsusel on võimalik noppida endale olemuslikult olulisi osasid nii *queer*- kui ka üldisest seksuaalteestest, kuid kuivõrd mõlemad osapooled eeldavad biseksuaalidelt lõpuks siiski valiku tegemist, ei kõneta lõpuni biseksuaalset kogemust kumbki kogukond. See kahe kogukonna poolne marginaalsus on biseksuaalse teoloogia lähtepunkt ja üks peamisi teemasid.

Teine oluline temaatika biseksuaalses teoloogias on küsimus binaarsusest. Binaarne mõtlemine on juurdunud kristlikusse mõtterraamistikku, seda peegeldavad kontseptisoonid nagu: meie/nemad, taevas/põrgu, transendentne/immanentne, hing/keha, mees/naine jne. Binaarsus ei ole alati halb, kuid on tihti seotud mõtterraamistikuga, et kaks poolt on üksteises vastandlikud ja üks pool nendest on ülem teisest. “See või teine”, “kõik või mitte midagi” suhtumine on põhjustanud marginaalsust ja tagakiusamisi, kuid on sellest olenemata leidnud koha ka *queer*-teoloogias. Seda näitab homoseksuaalse kogukonna vastandumine heteroseksuaalse kogukonnaga, “päris” homoseksuaalsus ja “perversne” homoseksuaalsus, kristlik moraalne *queer*-kogukond ja ebamoraalne lõtvade elukommetega peavoolu *queer*-kogukond (Sumerau 2017). Biseksuaalne identiteet on olemuslikult binaarset süsteemi lõhkuv ja binaarse mõtlemise suhtes kriitiline, sest biseksuaalsus ei mahu sellesse süsteemi. Kriitilisus ebavajaliku binaarse mõttesüsteemi ja hierarhiate vastu on oluline teema biseksuaalses teoloogias. Arusaadavalt on see kriitika esmaselt suunatud seksuaalsuse ja armastuse teoloogilisele käsitlemisele, kuid laieneb ka teistele teemadele. Biseksuaalne teoloogia otsib mooduseid, kuidas õõnestada süsteeme, mis nõuavad poolikuid identiteete ja vastanduvate kategooriate loomist. Althaus-Reid on kirjeldanud biseksuaalset teoloogiat kui teoloogiat, mis tervitab ebastabiilsust, mitmekesisust ja muutuvaid tähendusi lõplike asemel (Robinson 2015: 651). Biseksuaalne teoloogia keskendub vastandumise asemel mitmekesisusele, sarnasustele ja liitvatele omadustele. Sellise teoloogia potentsiaalseid diskursusi ühendavaid omadusi pani tähele Robert Goss, kelle arvates on bi-teoloogia oma binaarsete süsteemide vastase mõtlemisega heteroseksuaalset ja homoseksuaalset teoloogiat ühendav (Goss 1999: 52). Binaarsed mõttemustrid ja süsteemid on biseksuaalse teoloogia üks peamisi teemasid, sest need samad süsteemid on põhjustanud biseksuaalse kogukonna marginaalsuse. Sellest süsteemist “*outsider*’id” märkavad seda paremini ja oskavad välja tuua vajalikke kriitilisi aspekte.

Biseksuaalsel teoloogial on ka oluline interreligioosne aspekt. Vaadates väheseid biseksuaalsust käsitlevaid antoloogiad või “Journal of Bisexuality” religioonile pühendatud numbrit (2010.vol 10/1-2), siis nendes kajastuvad mitmete eri religioonide käsitleused biseksuaalsusest ning biseksuaalide erinevad spirituaalsed, religioossed kogemused.

3.4 Biseksuaalse teoloogia võimalik edaspidine väljund

Biseksuaalse identiteedi ja religiooni vaatlemine näitab, kuidas biseksuaalne identiteet on kasvav seksuaalne orientatsioon, kuid see on saadetud LGBT-kogukonna ja heteroseksuaalse kogukonna poolsest marginaliseerimisest. Sama näeme ka teema käsitlemisel kristlikus usus. Ometi on olemas võimalus ja vajadus biseksuaalse teoloogia järele, millel on peale probleemide esiletoomise ja kirjeldamise ka positiivne väljavaade-kuidas seda saavutada?

Kristliku usu kogukonna ja biseksuaalse kogukonna vahel puudub avatud debatt. Seda põhjustab osaliselt, et biseksuaalse identiteediga kristlased ja teoloogid ei julge stigma tõttu ennast biseksuaalsetena identifitseerida. Seda iseloomustab hästi, et Althaus-Reid, kui kõige tuntum “kapist väljas” biseksuaalne teoloog, määratleb ennast oma avaldatud kirjutistes terminiga “*queer*” (Robinson 2015: 653). Kontekstuaalselt on tegu arusaadava valikuga, kuid see suurendab veelgi biseksuaalset identiteeti saatvat stigma ja nähtamatust. Positiivsete elatud kogemustel põhinevate näidete puudumisel jääb mulje, nagu tegu oleks harvaesineva identiteediga, millele teadmatuses omistatakse stereotüüpselt negatiivsed omadused. Nõnda laskub üksikute “kapist väljas” biseksuaalide õlule kohustus esindada tervet kogukonda ja inimlikest vigadest saavad vead, mis esindavad tervet kogukonda. Kristlikul usukogukonnal on kombeks LGBT-inimesi esindada üksikute negatiivsete näidetega, mis jätavad mulje, nagu see kogukond ei oleks võimeline terveteks inimestevahelisteks suheteks. Positiivsete näidete puudumine jätab mulje, nagu nende inimeste ebainimlikum kohtlemine oleks põhjendatud, sest nad käituvad ebainimlikult (Katoliku kiriku pedofiiliaprobleemi sidumine homoseksuaalsusega, biseksuaalsuse sidumine vältimatu polügaamiaga ja mitmete samaaegsete seksuaalsuhetega). Biseksuaalne kogukond on mitmekülgne ja esindab inimlikke pahesid nõndapalju, kui seda teeb iga teine kogukond, kuigi ollakse seotud läbi biseksuaalse identiteedi, milles on iga inimese kogemus ja käitumine erinev. Väiksemaid osasid vaadates saab paremini aru tervikust. Avatus biseksuaalsetele häälele kristlikus kogukonnas aitab lõhkuda stigmat, mis selle identiteediga kaasneb ja viib lõpuks parema teoloogiani, mis iganes suunas see teoloogia ennast orienteerib.

Mitteavatus mitmekesisele esindatusele pole ainult kristliku kogukonna süü- ka biseksuaalne kogukond on kristliku usu suhtes kinnine, sest see on ajalooliselt põhjustanud biseksuaalse kogukonna allasurumist, mistõttu ei taheta tihti isegi vestlusesse laskuda. Ajalooline rõhumine on vastandanud LGBT-kogukonna ja kristliku usu ning loonud arusaama, et neid kahte identiteeti pole võimalik siduda. Biseksuaalne kogukond rõhutab seda vastandust, sest arusaamine kristlikust kogukonnast on kujunenud üheplaaniliseks ning ei tihti ei olda kursis kristlikus teoloogias toimunud muutustega. Avatud debatt kristliku kogukonna erinevate hääldetega on keeruline, kuid vajalik, et jõuda kahe kogukonna vahelise parema mõistmiseni.

Väga oluline positiivse väljundi leidmiseks kristlikus usus on ka “magamistoast edasi jõudmine”. See on ka põhjus, miks ma olen antud töös rõhutanud biseksuaalsuse identiteedi (vs käitumise) põhist mõistmist. Kuigi seksuaalne käitumine on osa seksuaalsusest, pole see ainuke osa. Terved inimestevahelised suhted koosnevad palju enamast, need põhinevad vastastikusel usaldusel ja armastusel. Seda rõhutatakse heteroseksuaalsete suhete puhul, kuid seksuaalvähemuslike orientatsioonide puhul ei valmista piinlikkust süveneda pigem seksuaalkäitumise nüanssidesse. Kristlikus usus levinud suhtumine, et inimese seksuaalsust saab hinnata ainult läbi seksuaalse käitumise ja et seksuaalsus on eraldiseisev ülejäänud inimese olemusest, ei vasta reaalsusele. Eriti teravalt tuleb see välja just biseksuaalse identiteedi käsitlemisel, mis laguneb kohe, kui vaadelda identiteeti kui ainult seksuaalset käitumist. Tegelikult kujundatakse arvamused inimese seksuaalsest identiteedist enne, kui teatakse midagi tema seksuaalsest käitumisest. Seksuaalne identiteet väljendub ka selles, kui keegi kõnnib käest kinni kirikusse või keeleliselt, kuidas ta räägib oma partnerist. Need väiksed hoolivust näitavad žestid, mida heteroseksuaalse identiteediga inimesed ei pane tähele, kuid mis muutuvad poliitiliseks sündmuseks kohe, kui neid teevad LGBT-identiteediga inimesed. Teoloogia, mis tahab kõnetada biseksuaalset kogukonda, peab arvestama biseksuaalse identiteedi väljendusega laiemalt kui seksuaalne käitumine; see peab haarama biseksuaalsust kui ajaloo ja kultuurilise kontekstiga identiteeti, mis mõjutab inimese käitumist, suhtumist, aga ka jumalatunnetust laiemalt, kui ainult see, kellega inimene otsustab astuda seksuaalsesse suhtesse. Laiemat konteksti mitte arvestades ja tehes teoloogiat muudel alustel jääb käsitus alati poolikuks, sest ta ei räägi päris inimesega.

Kokkuvõte

Käesolev uurimus käsitleb biseksuaalset identiteeti; kuidas religioon mõjutab biseksuaalse identiteedi kujunemist ning kristliku usu näitel, kuidas religioon käsitleb biseksuaalsust. Töö on jagatud kolme teemaplokki. Esimene peatükk keskendub biseksuaalse identiteedi seletamisele ja sellega kaasnevate eriomaste aspektide tutvustamisele. Teine peatükk vaatleb, kuidas religioon mõjutab biseksuaalse identiteedi kujunemist ja arengut. Kolmas peatükk käsitleb seda, kuidas kristlik usk suhestub biseksuaalsusse ning kuidas kristlik teoloogia on antud teemat käsitlenud.

Biseksuaalsus on üldtermin seksuaalsusele, mis hõlmab endas kogumit suhestumise võimalusi, sealhulgas seksuaalset käitumist, tundeid, emotsionaalset seotust, ihalust ja fantaasiad rohkem kui ühe soo vastu. Need suhestumise viisid ja nende elluviimine ei pea olema samaväärselt ega samaaegselt rakendatud mõlema soo suhtes. Biseksuaalse identiteediga määratleb ennast arvestatav osa LGBT-kogukonnast. Seda identiteeti iseloomustab nähtamatus teiste seksuaalsete identiteetide vahel, mis tuleneb binaarsest seksuaalsuse käsitlusest. Biseksuaalsust vaadeldakse tihti kui faasi ja mitte stabiilset seksuaalset orientatsiooni, mis aga ei vasta inimeste tegelikule seksuaalsele käitumisele ja tunnetusele. Biseksuaalsuse nähtamatuse tagajärjed on binegatiivne suhtumine ja bifoobia. Biseksuaalid on tihti heidetud kõrvale nii hetero- kui ka homoseksuaalsest kogukonnast. See mõjutab negatiivselt biseksuaalsete inimeste vaimset tervist. Biseksuaalsetel inimestel on keerulisem astuda püsisuhtesse ning nad kogevad rohkem lähisuhtevägivalda. Viimasel aastatel on biseksuaalsuse nähtavus paranenud ning biseksuaalsus on leidnud koha seksuaalsuse kohta käivas debatis.

Religioonil võib biseksuaalse identiteedi osana olla nii negatiivne kui ka positiivne ja toetav mõju. Üldistusi selle kohta, milline mõju on religioonil biseksuaalsele identiteedile, on raske teha, sest see oleneb konkreetsest religioosest kogukonnast, kuhu kuulutakse, ning ka inimese kogemusest oma identiteediga. Kristlikus usus domineeriva negatiivse suhtumise tõttu LGBT-kogukonda on seksuaalsuse kujunemise algfaasis religiooni mõju väga tihti seksuaalsusest pöördumine ja romantiliste ja seksuaalsete tundmuste täielik ignoreerimine või religioonist irdumine. Pikaaegne seksuaalsuse

allasurumine ei ole enamasti võimalik ning sellel on negatiivne mõju inimese vaimsele tervisele. Religioonist lahkumisega kaasneb samuti negatiivne mõju vaimsele tervisele. Religioonist lahkumine pole alati lõplik ning võib tähendada ka kristliku kogukonna vahetamist või keskendumist personaalsele spirituaalsusele. Osa biseksuaalse identiteediga inimesi integreerivad oma religioosse ja seksuaalse identiteedi, mis viib neid parema enesetunnetuseni, enda seksuaalsuse aktsepteerimiseni ning pakub moraalselt tuge.

Kristlik usk käsitleb biseksuaalsust erinevalt, kuid üldiselt on kristlikule teoloogiale omane biseksuaalse identiteedi ignoreerimine, seda nii peavoolu kui ka *queer*-teoloogias. Peavoolu kristlik teoloogia vaatab inimese seksuaalsust käitumise põhjal ning selle käsitluse tõttu aktsepteerib ainult homoseksuaalsust ja heteroseksuaalsust. Seksuaalvähemustesse on suhestumine enamasti negatiivne. *Queer*-teoloogia käsitleb biseksuaalsust tihti möödamminnes kokkusurutuna teiste LGBT osadega. Mõnel juhul on need võimalused, millega luuakse kohta homoseksuaalsetele inimestele, ka moodused, millega biseksuaalsed isikud jäetakse seksuaalvähemuste käsitlusest kõrvale. Eraldiseisev biseksuaalne teoloogia on harvaesinev ja sellel puudub süstemaatilisus. Selle peamised teemad on binaarse seksuaalse käsitluse ja mõttemustrite kriitika ning biseksuaalsuse nähtamatuse ja marginaalse olukorra vähendamine. Paremaks biseksuaalseks teooriaks on vaja kristliku kogukonna ja biseksuaalse kogukonna omavahelist suhtlust ja biseksuaalide kogemustega arvestamist. Samuti on oluline mitmekülgne seksuaalse identiteedi mõistmine ja seksuaalsuse käsitlemine mitte ainult seksuaalsete aktide põhjal. Biseksuaalsuse mõistmine peab haarama nii ajaloolist kui ka kultuurilist konteksti, mis mõjutab inimese käitumist, suhtumist, aga ka jumalatunnetust laiemalt.

Bibliograafialoend

Aavik, K., Roosalu, T., Kazjulja, M., Mere, L., Kaal, K., Raudsepp, M. LGBTQ inimeste igapäevane toimetulek ja strateegilised valikud Eesti ühiskonnas. Tallinn: Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei. 2016

Alford-Harkey, Marie, Haffner, Debra W. Bisexuality. Making the Invisible Visible in Faith Communities. Ameerika Ühendriigid: Religious Institute 2014

Althaus-Reid, Marcella. Indecent Theology. New York: Routledge. 2000

Althaus-Reid, Marcella. The Queer God. Taylor and Francis e-Library, 2004

Bernhardt-House, Phillip A. Reenforcing Binaries, Downgrading Passions: Bisexual Invisibility in Mainstream Queer Christian Theology. Journal of Bisexuality. 2010 Vol 10:1-2, 54-63.DOI: 10.1080/15299711003609658

Blank, Hanne. Straight The Surprisingly Short History Of Heterosexuality. Boston: Beacon Press. 2012

Bradshaw, Kate, Dehlin, John P, Crowell, Katharine A, Galliher, Renee V, Bradshaw, William S. Sexual Orientation Change Efforts Through Psychotherapy for LGBTQ Individuals Affiliated With the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints. Journal Of Sex & Marital Therapy. 2015 Vol 41(4), 391–412.DOI: 10.1080/0092623X.2014.915907

Callis, April S. Bisexual, pansexual,queer: Non-binary identities and the sexual borderlands. Sexualities, 2013, Vol 17(1/2): 63-80 DOI: 10.1177/1363460713511094

Cheng, Patrick S.Radical Love: An Introduction to Queer Theology. New York: Seabury Books. 2011

Church of England. Issues in Human Sexuality. Inglismaa: Church House Publishing. 1991. Online link

Comstock, Gary David, **Henking**, Susan E. Que(e)rying religion : a critical anthology. New York: The Continuum Publishing Company. 1997

Cornwall, Susannah. Theology and Sexuality. London: SCM Press. 2013

Dahl, Angie L., **Galliher** Renee V., LGBTQ adolescents and young adults raised within a Christian religious context: Positive and negative outcomes. Journal of Adolescence. 2012. Vol 35. Online link <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.07.003>

DiDomizio, Nicolas. Bisexual People on Twitter Are Shutting Down Harmful Myths About Their Sexuality. Mic. 2015. Viimati külastatud 02.05.2019 <https://www.mic.com/articles/125741/bisexual-people-are-using-twitter-to-shut-down-harmful-myths-about-their-sexuality-on-bivisibilityday>

Dolan, Christine V. Transcending Monosexism: Breaking Cycles and a Call for Nonmonosexual Liberation. The Vermont Connection. 2013. Volume 34, Artikkel 4. Kätte saadav : <http://scholarworks.uvm.edu/tvc/vol34/iss1/4>

Dyar, Christina, **Feinstein**, Brian A. Binegativity: Attitudes Toward and Steretypes About Bisexual Individuals-Bisexuality. Theories, Research and Recommendations for the Invisible Sexuality. Koostanud ja toimetanud D. Joye Swan ja Shani Habibi. Gewerbestrasse: Springer International Publishing AG, 2018 lk 95-111

Dyar, Christina, **London**, Bonita. Bipositive Events: Associations With Proximal Stressors, Bisexual Identity, and Mental Health Among Bisexual Cisgender Women — Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity. Vol. 5 2018. No. 2. 204–219. Online link <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fsgd0000281>

Eesti Kirikute Nõukogu. Eesti Kirikute Nõukogu arvamus kooseluseaduse väljatöötamise küsimuses. 2012b. Viimati külastatud 02.05.2019
<http://www.ekn.ee/inc.lakitus.php?id=326>

Eesti Kirikute Nõukogu. Eesti Kirikute Nõukogu avalik kiri Eesti Vabariigi Riigikogule seoses kooseluseaduse eelnõuga 2016b. Viimati külastatud 02.05.2019
<http://www.ekn.ee/inc.lakitus.php?id=339>

Eesti Kirikute Nõukogu. Eesti Kirikute Nõukogu avalik kiri Eesti Vabariigi Riigikogule seoses kooseluseaduse eelnõuga. 2014. Viimati külastatud 02.05.2019
<http://www.ekn.ee/inc.uudis.php?id=147>

Eesti Kirikute Nõukogu. Eesti Kirikute Nõukogu seisukoht homoseksuaalsuse küsimuses. 2008. Viimati külastatud 02.05.2019

Eesti Kirikute Nõukogu. Eesti Kirikute Nõukogu seisukoht Kooseluseaduse eelnõu kontseptsiooni kohta. 2012a. Viimati külastatud 02.05.2019
<http://www.ekn.ee/inc.lakitus.php?id=328>

Eesti Kirikute Nõukogu. Eesti Kirikute Nõukogu väärtustab perekonda ja abielu. 2016a. Viimati külastatud 02.05.2019 <http://www.ekn.ee/inc.uudis.php?id=138>

Elia, John P, **Eliason**, Mickey, **Beemyn**, Genny. Mapping Bisexual Studies: Past and Present, and Implication for the Future- Bisexuality. Theories, Research and Recommendations for the Invisible Sexuality. Toimetanud ja koostanud D Joye Swan ja Shani Habibi. Gewerbestrasse: Springer International Publishing AG, 2018, lk 1-18

Enstedt, Daniel. Blessing same-sex unions and the invention of a 'genuine homosexuality' in the Church of Sweden. Sexualities. 2015 Vol. 18(5/6) 564–592.

Feinstein, Brian A., **Dyar**, Christina. Romantic and Sexual Relationship Experiences Among Bisexual Individuals- Bisexuality. Theories, Research and Recommendations for

the Invisible Sexuality. Toimetanud ja koostanud D Joye Swan ja Shani Habibi. Gewerbestrasse: Springer International Publishing AG, 2018, lk 169

Foucault, Michel. The History of Sexuality Volume 1: An Introduction. New York: Pantheon Books. 1978

Gibbs, Jeremy J, **Goldbach**. Religious Conflict, Sexual Identity, and Suicidal Behaviors among LGBT Young Adults. Archives of Suicide Research, 2015 Vol 19, 472–488.DOI: 10.1080/13811118.2015.1004476

Goss, Robert. Jesus acted up: A gay and lesbian manifesto. San Francisco: HarperSanFrancisco. 1993

Goss, Robert. Queer Theologies as Transgressive Metaphors: New Paradigma for Hybrid Sexual Theologie. Theology and Sexuality. 1999. 5(10): 43-53

Habibi, Shani, **Stueck**, Florence. Well-Being: Bisexuality and Mental and Physical Health- Bisexuality. Theories, Research and Recommendations for the Invisible Sexuality. Toimetanud ja koostanud D Joye Swan ja Shani Habibi. Gewerbestrasse: Springer International Publishing AG, 2018, lk 165-188

Halperin, David M. Is there History of Sexuality? History and Theory. 2989 Vol. 28, No. 3, lk 257-274.

Hayfield, Nikki, **Campbell**, Christine, **Reed**, Elizabeth. Misrecognition and managing marginalisation: Bisexual people's experiences of bisexuality and relationships, Psychology & Sexuality. 2018. Vol 9:3, 221-236, DOI: 10.1080/19419899.2018.1470106
<https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2018-07/issues%20in%20human%20sexuality.pdf>

Kala, Aili. LGBT inimeste olukord. Inimõiguste Keskus. 2017. Viimati külastatud 02.05.2019 <https://humanrights.ee/materjalid/inimoigused-eestis-2016-2017/lgbt-inimeste-olukord/>

Kolodny, Debra. Blessed Bi Spirit: Bisexual People of Faith. Michigan: Bloomsbury Academic. 2000

Lahe, Jaan, **Nõmmik**, Urmas. Homoseksuaalsus piiblis. Usuteaduslik Ajakiri. 2011/1 nr 62, lk 3–21

Levovitz, Mordechai. Testimony on Sexual Orientation Change Efforts, Journal of Gay & Lesbian Mental Health. 2015. Vol 19:1, 96-99, DOI: 10.1080/19359705.2014.960758

Levy, Denise, **Harr**, Jennifer. “I never felt like there was a place for me.” Experiences of Bisexual and Pansexual Individuals with a Christian Upbringing. Journal of Bisexuality. 2018 Vol 18:2, 186-205.DOI: 10.1080/15299716.2018.1431169

Lingwood, Stephen. Bi Christian Unitarian: A Theology of Transgression, Journal of Bisexuality, 2010 Vol 10:1-2, 31-43

Loughlin, Gerard. Queer Theology: Rethinking the Western Body. Blackwell Publishing. 2007

May 17 kodulehekül. Viimati külastatud. <https://may17.org/about/>

McLean Kristen. Bisexuality in Society- Bisexuality. Theories, Research and Recommendations for the Invisible Sexuality. Toimetanud ja koostanud D Joye Swan ja Shani Habibi. Gewerbestrasse: Springer International Publishing AG, 2018, lk 77-93

McNeill, John. The Church and the homosexual. Fourth Edition. Ameerika Ühendriigid: Beacon Press. 1993

Newport, Frankie. In U.S., Estimate of LGBT Population Rises to 4.5%. Gallup. 2018. Viimati külastatud: 02.05.2019 <https://news.gallup.com/poll/234863/estimate-lgbt-population-rises.aspx>

Paul, Ron, **Smith**, Nathan Crant, **Mohr**, Jonathan J, **Ross**, Lori E. Measuring Dimensions of Bisexual Identity: Initial Development of the Bisexual Identity Inventory. Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversit. Vol. 1 2014, No. 4, 452–460.

Pew Research Center. A Survey of LGBT Americans. Pew Research Center. 2013. Viimati külastatud 02.05.2019 <https://www.pewsocialtrends.org/2013/06/13/a-survey-of-lgbt-americans/>

Robert, Tangela S., **Horne**, Sharon G., **Hoyt**, William T. Between a Gay and a Straight Place: Bisexual Individuals' Experiences with Monosexism. Journal of Bisexuality. 2015. Vol 15/4: 554-569 DOI: 10.1080/15299716.2015.1111183

Robinson, Margaret. Bisexual People- The Oxford Handbook of Theology, Sexuality, and Gender. Toimetanud Adriana Thatcher. New York: Oxford University Press, 2015. lk 640-656

Rosenkrants, Dani E, **Rosrosku** Sharon S, **Riggle**, Ellen, **Cook**, Jennifer. The Positive Aspects of Intersecting Religious/Spiritual and LGBTQ Identities. Spirituality in Clinical Practice. 2016 Vol. 3 No. 2, 127–138.

Rostosky Sharon Scales, Ellen D.B. **Riggle** , David Pascale-**Hague** & LaWanda E. **McCants**. The positive aspects of a bisexual self-identification. Psychology & Sexuality. 2010 Vol 1:2, 131-144.DOI: 10.1080/19419899.2010.484595

Schuck , Kelly D., **Liddle**, Becky J. Religious Conflicts Experienced by Lesbian, Gay, and Bisexual Individuals, Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy. 2001. Vol 5:2, 63-82, DOI: 10.1300/J236v05n02_07

Sumerau, J. Edward. “Some of Us Are Good, God-Fearing Folks”: Justifying Religious Participation in an LGBT Christian Church. *Journal of Contemporary Ethnography*. 2017 Vol. 46(1), 3 –29. DOI: 10.1177/0891241614559142

Swan, D. Joye. Defining Bisexuality: Challenges and Importance of and Toward a Unifying Definition- Bisexuality. Theories, Research and Recommendations for the Invisible Sexuality. Toimetanud ja koostanud D Joye Swan ja Shani Habibi. Gewerbestrasse: Springer International Publishing AG, 2018, lk 37-60

Swan, D. Joye. Models and Measures of Sexual Orientation- Bisexuality. Theories, Research and Recommendations for the Invisible Sexuality. Toimetanud ja koostanud D Joye Swan ja Shani Habibi. Gewerbestrasse: Springer International Publishing AG, 2018, lk 19-36

Tofy, Alex. Re-imagining bisexuality and Christianity: The negotiation of Christianity in the lives of bisexual women and men. *Sexualities*. 2014 Vol. 17(5/6), 546–564. DOI: 10.1177/1363460714526128

Venn-Brown, Anthony. Sexual orientation change efforts within religious contexts: A personal account of the battle to heal homosexuals. *Sensoria: A Journal of Mind, Brain & Culture* 2000, 81-91.

Wilcox, Melissa M. When Sheila's a Lesbian: Religious Individualism among Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Christians. *Sociology of Religion*, 2002 Vol. 63. No. 4, 497-513

Summary

Bisexual Identity and its Relationships with Religion based on the Example of Christianity

This bachelor's thesis is about bisexual identity and how religion influences the development of bisexual identity and, based on the example of Christianity, how religion deals with bisexual identity. This thesis is divided into three chapters. The first chapter gives an overview of bisexual identity. The second chapter takes into consideration how religion shapes bisexuality and influences its development. The last chapter describes the attitudes in Christian communities and Christian theological stances toward bisexuality.

Bisexuality is an umbrella term for sexuality which covers a variety of different relational possibilities, which include sexual behaviour, emotional attachment, desire, and fantasies, to more than one gender (Swan 2018: 55). Those relational possibilities don't have to be acted on at the same time and equally on both genders. Bisexuality is a considerable part of the LGBT community and the number of people identifying as bisexual is steadily growing. Bisexual identity is characterized by marginalization and invisibility among other sexual identities. Invisibility and marginalization are rooted in binary thinking and binary approaches to human sexuality which do not correlate with the way people actually express and feel about their sexuality. The consequences of bisexual invisibility are binegativity and biphobia. Bisexual people are often excluded from homosexual and heterosexual communities. All those aspects have a negative influence on bisexual people's mental well-being. In the last few years, bisexuality has been more visible in mainstream media and academic discussions and it has slowly claimed a place on sexuality debate.

Religion can have both negative and positive impact on bisexual people. Generalizations about religions' influence to bisexuality are hard to make because the influence depends on the religious community. Mainstream Christianity has a mostly negative attitude about the LGBT community. Because of that, the impact of Christianity in the developmental phase of bisexuality is either a rejection of sexuality or rejection of

religions. Long term rejection of your own sexuality is often unattainable and has a negative effect on a person's mental health. Leaving religions also has its negative aspects on mental health. Often times leaving religion is not permanent or can manifest itself through personal spirituality or joining a different denomination. A percentage of bisexual people integrate their religious and bisexual identity which lead to better self-perception, acceptance of one's own sexuality, and moral support from the community.

Christianity has different views on bisexuality but as a whole, both mainstream theology and queer theology mostly ignores bisexual identity. Mainstream Christian theology views sexuality mostly as different sexual acts which can be wrong or right. This binary way of looking at sexuality leaves room for only heterosexuality and homosexuality. Altogether mainstream Christian theology has negative views on sexual minorities. Queer theology talks about bisexuality mostly in passing and slumped together with other LGBT identities. Importantly, there are many instances of queer theology, in its attempts to make room for homosexual identities, actually silencing bisexuality in the process. Specifically bisexual theologies are uncommon and lack systematic approach. Their main themes are critiques of binary thinking and binary ways of looking at human sexuality, and making bisexuality visible and less marginalized. Communication between the Christian community and the bisexual community is essential for better bisexual theologies to be devised in the future. It is also important to understand sexual identity in broader ways than just sexual acts. The understanding of bisexuality must also include historical and cultural backgrounds and an understanding of how bisexuality shapes human behaviour, relations to other people and to God.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Iiris Savik

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Biseksuaalne identiteet ja selle seosed religiooniga kristliku usu näitel“

mille juhendaja on dr Roland Karo

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Iiris Savik
06.05.2019